

РОДНА ПЕРСПЕКТИВА РАЗУМЕВАЊА КЊИЖЕВНИХ ДЕЛА КОД ПРЕДШКОЛСКЕ ДЕЦЕ – ОДЈЕЦИ ПАТРИЈАРХАТА У САВРЕМЕНОМ ДОБУ

Резиме: У овом раду истраживали смо дечје погледе на родну равноправност. Тип васпитања (патријархално и модерно) представили смо кроз књижевна дела. Деци су прочитана два према овој тематици супротстављена књижевна дела, од којих је једно „Биберче“, српска народна бајка утемељена на патријархалном поретку, а друго бајка „Принцеза у папирној кеси“, уметничка бајка која проблематизује поједина стереотипна становишта из феминистичке перспективе. У одвојеним временским интервалима дела су деци прочитана, а затим је покренута дискусија. Из добијених резултата проистекли су закључци да деца праве родне поделе улога ликова у књижевним делима, очекују да мушки ликови имају више поноса и части од жена, да је жена та која даје више шанси и прашта, а да је мушкарац онај који држи тврдоглаво до себе, као и то да су мушкарци склони борби и хероизму, а жене пасивизму. С друге стране, дечаци и девојчице подједнако исказују страх од казне. Дечаци прећуткују истину и сами се боре, како би избегли казну, а девојчице говоре истину и траже спасиоца у том односу. Издвојиће се теза да и девојчице и дечаци примећују, али не виде као проблем женску пасивност у односима унутар породице, као и занемареност у традиционалном типу књижевног дела, и да примарно примећују промену положаја жене и мушкараца у модерној бајци. На основу дечјих афинитета према бајкама издвојио се и закључак да је за њих јунак само онај који се бори и спасава некога.

Кључне речи: патријархат, родна равноправност, стереотипи, традиционална бајка, модерна бајка

---

¹ marija.stavretovic98@gmail.com

УВОД

У овом раду, испитиваћемо један аспект социјализације деце предшколског узраста, и то у којој је мери наше традиционално васпитање имало утицаја на њихов поглед на родне односе. Патријархат, на коме је то васпитање засновано, одликује се строгом хијерархијом, видљивом у два принципа: жене су подређене мушкарцима, а млађи мушкарци су подређени старијима (Vidanović, 2006: s. v.). Кроз дружење и обављање заједничких активности дете се прилагођава друштвеним нормама вршњака, прихвата извесне вредности и ставове своје групе, развија социјалност и истовремено стиче представу о себи и свој лични идентитет у складу са афирмацијама у властитој групи, али поштујући ауторитет и хијерархију у великој мери (Trebješanin, 2000: 194). Пример патријархалног односа између мушкараца и жена, позиције жене, право на одлучивање и располагање животом можемо видети у делу „Хасанагиница“. „Она је изложена сумњама и осудама мужа, на које не одговара, али које доводе до откривања изванредних црта њеног карактера. У односу према искушењима и недаћама она је доследна у свом понашању, иако најзначајније одлуке о њој доносе други (Крњевић, 1974: 122). Резултати истраживања везаних за улогу породице у формирању вредности код девојака такође показују разлике у васпитавању дечака и девојчица. „На основу резултата овог истраживања видимо да при стицању вредности код девојака већи утицај имају родитељи него што је то случај код мушкараца, што указује на то да је мушкој деци дата већа слобода током одрастања и избора у средини у којој се развијају“ (Орачић, Pjurkowska Petrović, Ševkušić, Joksimović, 1995: 311). Особе васпитаване по традиционалном, патријархалном моделу васпитања, сада истим елементима васпитања утичу на наредне генерације. Керол Пејтман претпоставља да се елементи патријархата нису изгубили на локалном нивоу, а ни на глобалном (уп. Pejtmen, 2001). У овом раду проверавамо у којој мери су се задржали елементи патријархалног модела васпитања и да ли и даље врше свој утицај. То ћемо проверити тумачећи и разматрајући књижевна дела у којима се ситуационо доносе одређене друштвене вредности патријархалног поретка, наравно, у адаптираном облику. Традиционалне бајке у раду са децом изискују претходну адаптацију на лексичком нивоу како би деци радња била приступачнија.² На тај начин се бајка приближава деци, а задржава традиционалне елементе. У избору ће се наћи дела у којима је заступљен традиционални образац, која се могу упоређивати са модерним делима у којима се тај васпитни образац деконструираше. „Смеран и пасиван лик принцезе, донет у патријархалном руху, очекиван је у оквиру народне бајке. У читалачком искуству он ће представљати референцијалну основу изградње женског лика у народној приповеци и бајци с једне и ауторској бајци с друге стране“ (Мићић, 2020: 271). Због постојећих модела поделе улога у традиционалним књижевним делима, процес читања ћемо спровести интерактивно, како бисмо се упознали са дечјом перспективом родних односа и њиховом ставу према подели улога и родним стереотипима. „Родни стереотипи служе да се њима пренаглашавају разлике

2 Лексичка адаптација подразумева прилагођавање на нивоу речи – у том случају замењујемо речи страног порекла, глаголске прилоге претварамо у друге глаголске облике, одређене речи замењујемо синонимима, уколико је реч о песми, водимо рачуна о рими и метрици (Лексикон образовних термина, 2014: 16).

између жена и мушкараца, инсистирајући на њиховом генетском пореклу“ (Јарић, 1994: 14). Након истраживања, изнећемо предлоге како омогућити подстицајно окружење за дечје заузимање што богатије и шире перспективе на предшколском узрасту, као што је то учињено у приручницима за наставу српског језика у школи (Стефановић и Гламочак, 2019) и у закључку пројекта „Play, Learn and Grow Together“ (Branković, 2018).

1. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Предмет овог истраживања ће бити дечја перспектива родне равноправности и наклоност према патријархалном моделу васпитања – односно последице традиционалног патријархалног васпитања и њихов утицај на формирање дечјих ставова приликом тумачења и обраде књижевних дела.

Циљ истраживања је да створимо начелни увид у то у којој је мери присутна дечја идентификација са елементима патријархалног васпитања. Кретање ка том циљу подразумеваће да се позабавимо и питањима у којој мери деца сматрају да је мушки лик и главни лик бајки и јунак; питањем дечје наклоности или идентификација са женским главним ликовима у модерним делима или мушким главним ликовима у традиционалним делима; склоностима ка родним стереотипима везаним за дечје претпоставке о томе ког су пола аутори ових дела; присуством родно осетљивог језика.³

Испитивачко ипшвање. Питамо се да ли ће се дечаци више идентификовати са ликом Биберчета у народној бајци, а девојчице са ликом царева кћери. Такође, једно од питања односи се на то у којој мери ће се девојчице идентификовати са јунакињом ауторске бајке. Питамо се и да ли деца сматрају да је бајку „Принцеза у папирној кеси“ написала ауторка или аутор. Очекујемо да ће се девојчице више повиновати присутним елементима патријархалног васпитања, а да ће се у ставовима дечака јавити и покорност и отпор према ауторитету. Покушаћемо да у одговорима деца наслутимо да ли се користе родно осетљивим језиком у мери у којој је то присутно у свакодневном говору. Издваја се у оквиру тога и питање да ли ће се деца теже присећати женских форми појединих именица које у свакодневном говору употребљавамо у мушком роду.

Инструмент истраживања је полуструктурирана дискусија након читања две бајке, у којима се родни стереотипи доносе на различите, чак и супротстављене начине. Пример традиционалне је народна бајка „Биберче“, а модерне бајке – „Принцеза у папирној кеси“ Роберта Манча. С обзиром на то да смо као инструмент истраживања изабрали полуструктурирану дискусију, која ће нас навести на нова питања и дискусију, користимо и индивидуални, секундарни интервју. Током читања народне бајке „Биберче“ задржаћемо карактеристичне елементе оригиналне бајке, како би они допринели доживљају традиционалног, а адаптирати

---

3 У приступу родно осетљивом језику нећемо ићи до крајњих граница до којих тај приступ често иде, као што је истицање рода у сваком именовању мешовитих скупова мушкараца и жена (нпр. *слује* и *слушкиње* ум. *слује*, *дворјани* и *дворкиње* ум. *дворјани*). Наше се поље истраживања и овом домену ограничава само на изразе који ће се јавити у дискусији.

поједине мање карактеристичне. Такође, током читања бајке „Принцеза у папирној кеси“ Роберта Манча, задржаћемо оригиналну верзију, са свим начинима изражавања принцезе, како бисмо изазвали утисак модерног на слушаоце. Најпре се чита традиционална бајка „Биберче“, након чега се улази у прву полуструктурирану дискусију са децом. Првенство дајемо традиционалној бајци, зато што модерна деконструише поједине њене аспекте, што ће допринети бољем доживљају обе. Након тога, чита се и тумачи ауторска бајка, у којој су деконструисане улоге ликова, њихови поступци и завршетак. Током читања правимо паузе на одређеним местима како бисмо испитали хоризонт очекивања, а тако и део дечјих ставова, стереотипе и улоге ликова, посебно имајући у виду да ће јак ефекат на дечји доживљај текста имати изневеравање очекивања у бајци Роберта Манча. На овај начин спречавамо да бајка сугерише даљи ток дешавања, одлуке и поступке ликова, што открива дечје очекивање. Након читања покрећемо дискусију. Полуструктурирана дискусија подразумева унапред осмишљена питања којима се подстиче отворен разговор и дискусија са децом. На овај начин подстичемо сучељавање ставова, освешћивање и преиспитивање. Оно што ће нам полуструктурирана дискусија обезбедити јесте слободно исказивање дечјих ставова и мишљења, што нам је важно да забележимо. Трећу групу питања остављамо за крај, због педагошког потенцијала који поседују и због тога што упућују на околности под којима настају дечји одговори, и што помажу провери наших хипотеза. Питања у оквиру полуструктуриране дискусије након читања народне бајке „Биберче“ јесу:

1. Шта бисте ви саветовали царевој кћи да уради док чека алу?
2. Зашто је чекала?
3. Зашто је прихватила да чека алу?
4. Шта бисте (дечаци) ви урадили да се нађете у таквој ситуацији? А шта бисте (девојчице) ви урадиле?
5. Кога је требало да слуша? Кога бисте ви слушали? Зашто?
6. Ко је одлучио за кога ће се удати принцеза?
7. Ко иначе одлучује о томе?
8. За кога је она желела да се уда?
9. За кога су родитељи желели да је удају?
10. Зашто се принцеза није одупрла младожењи?
11. Шта бисте јој ви саветовали да уради?
12. Зашто се није одупрла родитељима?
13. Од чега је Биберче порастао?
14. Како се завршава ова бајка?

Потенцијална питања у оквиру полуструктуриране дискусије након читања модерне бајке „Принцеза у папирној кеси“ Роберта Манча:

1. Кога односи змај?
2. Зашто?

3. Ко кога спасава у овој бајци?
4. А како је то у стварном животу?
5. Како принцеза спасава принца?
6. Како је Биберче победио змаја?
7. Како је принцеза поступила када ју је Биберче спасао?
8. А како је поступио принц када га је принцеза спасла? Зашто?
9. Шта се код Биберчета променило када је спасао принцезу?
10. Шта се променило код Роналда?
11. Зашто се ништа није променило?
12. Шта би се променило код Роналда да је он био тај који је спасавао Елизабету?
13. Какав би био крај ове приче?
14. Како је принцеза могла другачије да поступи?
15. Како се завршава ова бајка?
16. Какав је крај? Зашто?
17. Ко мисли да је крај срећан?
18. Шта је срећан крај?
19. Какав још може бити срећан крај?

Након читања обе бајке постављају се питања о родној осетљивости, иста у оба случаја:

1. Који је ваш омиљени лик?
2. Који је вама омиљени поступак у бајци?
3. Који део бајке вам је најбољи? На овај начин испитујемо наклоност ликовима и поступцима ликова. Сматрамо да ће ово питање отворити многа друга питања и секундарни интервју.
4. Шта мислите, ко је писао ову бајку, мушкарац или жена?
5. Зашто то мислиш? (Питање се односи на проверу хипотезе у оквиру које очекујемо да деца сматрају да је аутор „Принцезе у папирној кеси“ жена, с обзиром на природу бајке, а аутор „Биберчета“ мушкарац.)

Након полуструктурираних дискусија постављамо питања која доприносе уочавању аналогичности између тумачења бајки и дечјег искуства.

1. Ко у вашој породици брине о храни?
2. Ко му/јој помаже?
3. Ко брине о чистоћи?
4. Ко брине о куповини?
5. Ко је „спасилац/херој“ у вашој породици? Ова питања такође доприносе дискусији.

Појулација и узорак исцраживања. Истраживање се одвијало током јула и августа 2021. године у предшколским групама вртића „Сањалица“ и „Свети Сава“ у Предшколској установи Чукарица. У истраживању учествовало је укупно 32 деце (20 дечака и 14 девојчица).

Организација и њок исцраживања. Истраживање је трајало по недељу дана у свакој васпитној групи/вртићу. Првог дана смо читали бајку „Биберче“. Другог дана смо изводили прву полуструктурирану дискусију. Трећег дана читала се бајка „Принцеза у папирној кеси“. Четвртог дана смо изводили другу полуструктурирану дискусију. Пети дан смо оставили за питања посвећена уочавању аналогije између тумачења бајки и дечјег искуства, као и за секундарни интервју.

2. ДИСКУСИЈА⁴

Током читања књижевног дела и разговора о њему, дискусија је отворила још многа питања која смо проценили као адекватна у том моменту. У току интерактивног читања бајке „Принцеза у папирној кеси“ хоризонт очекивања смо испитивали прављењем прекида на одређеним местима. На тим местима наишли смо на следећа очекивања. Већина деце, посебно дечаци, очекивали су да принцеза поступа делатно. Ипак, лик принцезе у делу одликује се апсолутном пасивношћу, која, као што видимо, није блиска дечјем искуственом поимању женске особе, или човека уопште. Према одговорима деце, можемо закључити да сви принцезу перципирају као пасивну, али девојчице том утиску додају емотивни карактер радње (плакање), као и жељу да се јунакиња бори против але и неправде. Такође, девојчице су као начин да се спасе аждаје истакле принцезину делатност, а не борбеност. Примећујемо да девојчице рационално расуђују и сматрамо да траже ослонац када је у питању проблем, па макар последица била и казна, ако ће доћи до решења. Међутим, дечаци су били инспирисани начинима борбе са алом, као и хумористичним одговорима. Као што се могло очекивати, дечаци теже подносе критику и казну, као и ауторитет, и из тих разлога избегавају да признају кривицу и претрпе последице. Такође, приметили смо стереотип – мушкарци се уздају у снагу и поштену борбу, а девојчице у мудро решавање конфликта и обману. Деца у односу на јунака овог дела, његову храброст и јунаштво износе став да цар треба да верује Биберчету када се доводи у питање ко је спасао његову ћерку, као и приликом одговора на питање „Кога је требало да послуша принцеза?“. Такође, примећена је и дечја потреба да се адаптирају на систем вредности на коме почива текст, што је један од основних механизма дечјег социјалног реаговања. Наиме, деца прихватају поједине патријархалне одлике бајке, па тако и поједине поступке ликова. Још један забележен разлог је био поменута грдња која долази од родитеља. У даљем истраживању, видећемо да деца помињу и срамоту, иако се она у тексту нигде не помиње (уп. Ставретовић, 2022: 30). Родна перспектива разумевања књижевних дела код предшколске деце, одједи патријархата у савременом добу, грдња и остале казне код деце изазивају срамоту, што сматрамо да је разлог због којег оправда-

---

⁴ За овај рад издвојено је, ради илустрације, тек неколико дечјих одговора до којих смо дошли у истраживању. Остали одговори могу се пронаћи у интегралној верзији рада (Ставретовић, 2022).

вају принцезин поступак. Поставили смо неколико питања како бисмо добили потенцијалну реакцију на ситуацију у којој су приморани да раде нешто што није њихов избор. Једног дечака је разговор навео на констатацију: „Ја мислим да девојчице са 30 или 40 година не знају да се бране“. Девојчица је додала: „Ја мислим да знају, ипак знају да ударају са тигањем“. Можемо претпоставити да је жени уручено баш то оружје у овом контексту због поделе улога у кућним пословима. Закључујемо да деца примећују и усвајају такву поделу улога, као и да се она манифестује у тумачењу бајке, али и у спонтаној дечјој игри, кроз тумачење бајке, кроз игру итд. Наставили смо дискусију о борби и одбрани, кроз коју смо уочили став дечака да они знају да се бране, а жене не. Девојчице нису престале да истичу жељу за правдом иако су биле сложне у одговору да не знају да се бране. Деца подразумевају да је мушки лик задужен за заштиту. Иако су чула причу до краја, деца и даље стоје при ставу да девојчице и принцезе не знају да се бране. Сматрају да је принцези у стварном животу увек потребна нека (мушка, или женска али старија) фигура да је спасе. Деца уочавају разлике у решавању проблема код Елизабете и Биберчета. Елизабета претежно користи интелект, Биберче је примењивао тактику првенствено кад је био мали, а као одрастао, како би се коначно решио змаја, морао је користити снагу.

Даље смо са децом разговарали о венчању које се помиње у бајци „Биберче“. Приметили смо да се деца позивају на ауторитете. На овом узрасту деца праве аналогију са осталим ситуацијама из живота, у којима родитељи доносе битне одлуке, па тако добијамо дечје ставове да родитељи треба да одлучују о њиховој удаји и женидби.

Деца интуитивно уочавају и усвајају хијерархијску структуру патријархата у породици – најстарији су главе породице, које доносе чак и оне најважније одлуке за живот подређеног појединца. Деца исказују став да је у овој бајци од суштинске важности за лик принцезе, као и њену срећу, да на крају буде удата. Подједнако је важно да буде удата колико и да добије одобрење својих родитеља и избегне грдњу. На основу дечјих одговора, увиђамо да родни стереотипи пренети генерацијама из традиционалног, патријархалног друштва врше свој утицај. Један од таквих је „Жена мора да се уда“. Тумачењем овог стереотипа долазимо до закључка који се већ појављивао у ставу деце: ако се жена не уда, није испунила свој задатак за који је генетски предодређена, а неуспех је срамотан.

Приликом разговора о Биберчетовој брзој промени, дечаци су били фокусирани на узрок Биберчетовог физичког раста, док су девојчице биле окренуте ка духовном и емоционалном аспекту. Када смо расветлили узрок нагле промене, у разговору се појавио појам поноса. Првобитан став свих дечака и девојчица био је да дечаци имају већи понос. На поновно истичање чињенице да понос расте од помоћи, утехе, доброг дела, и девојчице и дечаци су рекли да понос свима расте подједнако. Деца су изричита у ставу да девојчице имају мањи понос од дечака уколико је узрок победа у борби, а да мало или једнако дечацима расте понос уколико је у питању добро дело.

При читању бајке „Принцеза у папирној кеси“ хоризонт очекивања смо испитивали прекидајући читање на местима која код читалаца буде напетост и ишчекивање. Сва деца која су учествовала у истраживању очекивала су да је змај однео принцезу са собом. На самом по-

четку приче изневерено је очекивање и дечје реакција је била изненађеност и збуњеност. На крају читања и разговора са децом добили смо коментар да први пут чују за овакву бајку. Сходно дечјој реакцији, увиђамо да избор књижевних дела која се деци представљају садрже стереотипне елементе бајке и поделу улога ликова у бајци. Деца су очекивала да змај, када је принцеза дошла код њега, својом снагом и величином инстинктивно запали, поједе или намирише принцезу. Дечје очекивање је поново изневерено разумном комуникацијом коју су остварили змај и принцеза, њеном вербалном манипулацијом и снагом. Дечја очекивања од Роналдове реакције су била стереотипна. Очекивао се одговор принца којем је следио стереотипни срећан крај – заљубљивање, захвалност и истицање позитивних особина и емоција.

У дискусији коју смо имали, приметили смо да су дечаци очекивали да Елизабета узврати увреду и коментар принцу показујући свој борбени став, док су девојчице тај став негирале и фокусирали се на пристојан одговор и увређеност, реагујући емоционалније, али уједно и смирилије. Деца су се, такође, након Роналдове критике Елизабетиног изгледа, надовезала набрајањем онога што Роналд нема (мач, коња, пушку). Иако су претходни одговори подразумевали реакцију на увреду, већина деце имала је стереотипно очекивање краја. Анализирајући одговоре деце уочили смо аналогију између дечјег живота и расправе Роналда и Елизабете (одрасли често наводе децу на помирење после сваке свађе или расправе, на шта су деца навикла). Деца су увидела грешке у Роналдовом обраћању, али изненадила их је деконструкција стереотипног краја, а посебно очекиваног срећног завршетка.

Девојчице су уочиле неправду према принцези, истицање и вређање физичког изгледа. Осудиле су Роналда због такве реакције. Дечаци су избегавали да одговоре на ово питање. Предмет дечје пажње постао је однос Елизабете и Роналда и неочекивана нова поставка тог (мушко-женског) односа. Када смо пред крај бајке направили рез у читању, очекивања деце ишла су у два смера. Први је онај у којем принц спасава принцезу. Та верзија би имала срећан завршетак, без обзира на лоше особине принца. Други смер, у којем принцеза спасава принца, има проблематизован завршетак. Крај је такав зато што га је принцеза спасла. Овде се издвојила још једна дечја теорија – да је Роналдова заљубљеност трајала док је Елизабета изгледала као права принцеза. Такође, примећујемо да дечаци и девојчице очекују да принцеза буде захвална уколико би принц био онај који спасава њу. Деца верују да би тако било и када би Роналд у свом лошем издању спасавао Елизабету. Такође, потврдила су нам да сматрају да принцеза, већински идол девојчица, мора бити благог срца, мора праштати, толерисати, па су тако поједини одговори истицали начине којима би она могла да изгледа пристојно приликом спасавања, нпр. да купи или сашије нову хаљину.

Издвојио се закључак деце да је крај срећан по змаја и принцезу, а тужан за принца. Тужан крај по Роналда виде као казну за његово лоше понашање и ружне речи. Поједина деца крај бајке вреднују као тужан за принцезу, јер је претрпела увреде и није валидирана, иако се на тај начин спасла несрећне судбине. Дечји доживљај брака и љубави је важно неговати на овом узрасту, али подједнако је битно говорити и о континуираном тражењу и одржавању истинске љубави. Једна девојчица је објаснила да је увидела ривалство између змаја и принца, односно

да је змај био заљубљен у принцезу и да је зато отео принца и раздвојио их, што је у складу са стереотипном поделом улога у традиционалним бајкама.

Када смо их замолили да упореде бајке и ликове, чак осам пута више дечака је изјавило да им се више свиђа бајка „Биберче“, као и девојчице. Уочавамо идентификацију девојчица са истополним ликом, али и већу идентификацију са јунаком бајке, што је у првој бајци мушки, а у другој женски лик. Када смо питали који им се јунак из бајке „Принцеза у папирној кеси“ највише допао, сви су једногласно одговарали да је то била Елизабета. Међутим, поредећи јунаке двеју бајки, изјаснили су се већином да је јунак био Биберче. Деца осећају да су приврженија лику Биберчета зато што је он „бољи лик“. Рекло би се да имају интуитивни осећај за правду, али не и моралност у правом смислу те речи. Када дечак даје примере Биберчетове истрајности у борби, сви се са њим слажу у закључку да је то разлог због којег је Биберче „бољи лик“.

Једногласан одговор дечака и девојчица био је да је бајку „Биберче“ написала жена, а бајку „Принцеза у папирној кеси“ – мушкарац. Деца су нам рекла да сматрају да мушкарци више пишу хумористична и занимљива дела, а жене дела у којима су више заступљене емоције и срећан крај, што није далеко од онога што су деца од бајке „Биберче“ очекивала и од онога каква бајка „Принцеза у папирној кеси“ јесте.

Поводом питања која доприносе уочавању аналогije између поделе улога у бајкама и у стварном животу и породицама деце, истакли бисмо следеће. Највише одговора је подразумевало да о храни брину оба родитеља или понекад тата. Ниједан одговор није подразумевао да је чистоћа самостална брига тате, чак ни да је то подељен посао. У куповини учествују и остали чланови породице, тако и деца. Примећујемо исто тако, да су углавном хероји/спасиоци/идоли чланови уже породице.

3. ТЕМАТСКА СИНТЕЗА

У квалитативној тематској анализи дечјих одговора издвојиле су се следеће теме које смисаоно обједињавају резултате нашег истраживања.

Јунак бајке и његова улога. Деца увиђају улогу главног лика и опредељеност за омиљеног лика, без обзира на његов пол. Опредељују се за јунака који има најчистије, најискреније и витешке поступке у бајци, те увиђамо дечји интуитивни осећај за правду. Поред наведеног, у непосредном контакту с бајком забележена је идентификација са истополним ликом. Девојчице су оправдавале пасивност царева кћери и идентификовале се са њом у току читања бајке „Биберче“, а са Елизабетом приликом читања бајке „Принцеза у папирној кеси“. Дечаци такође оправдавају пасивност царева кћери присутношћу мушког лика, чији је задатак да је спасе. Они су се идентификовали са ликом Биберчета. Међутим, код њих није забележена идентификација са истополним ликом приликом читања бајке „Принцеза у папирној кеси“.

Срећан завршетак. Оно што би се могло издвојити као заједничко становиште јесте претпоставка да би се радња одвијала другачије уколико би у бајци „Принцеза у папирној кеси“ улоге биле замењене и да би се бајка, традиционалним начином поделе улога, срећно и правед-

но завршила, чувајући тиме вредности традиционалне бајке. Можемо претпоставити да је у овом становишту најочигледније присутна постојаност поделе родних улога у дечјем погледу на свет. Можемо из тога закључити да је њихов поглед на свет добрим делом условљен поделом улога у породици, што су деца у више наврата директно или индиректно поменула.

Родни стереотипи. Приликом анализе бајке „Принцеза у папирној кеси“ и полуструктуриране дискусије, у више наврата су изнети ставови да би се заменом улога радња другачије одвијала. Деца су показала да сматрају како девојчице, чак и жене, не знају да се боре, иако је жеља за правдом присутна у великој мери. Дошли смо до закључка да је, у очима деце, жена одговорна за кухињу и спремање хране, и то уз малу помоћ мушкарца, док чишћење спада искључиво у њену одговорност. Деца сматрају да је понос код девојчица мањи него код дечака. Такође, забележили смо још један стереотип везан за срећан крај: испуњење женске биолошке улоге. Међу поменутим стереотипима евидентиран је и дечји поглед на књижевно ауторство. Стереотипно, за жену се везују емоције и очување традиционалних вредности, а за мушкарца могућност шаљивог излажења Пиз свих постављених оквира.

Елементи традиционалне васпитања су у дечјем погледу на свет у већој мери присутни. Битна последица тога је појава да индивидуализована подела улога најчешће доводи до незадовољства или осуде окружења, јер излази из рамова стереотипа. Такву реакцију окружења прати још једна у одговорима деце забележена емоција – њиховим речима исказано: срамота. У овом контексту, осећање стида је последица неиспуњавања родних улога жене – да се уда и да роди децу. Међутим, наилазимо и на став да је у бајци „Принцеза у папирној кеси“ крај био срећан по принцезу јер се није удала за лошег човека. Деца се опредељују за бајку „Биберче“ као омиљенију између ове две. Овакав резултат потврђује дубоку укорененост потребе за срећним крајем по стандардима традиционалне бајке.

Један од елемената традиционалног васпитања који је присутан и данас свакако је казна. Након дискусије запазили смо поражавајућу чињеницу да више одговора указује на то да су смернице дечјих одлука управо (материјалне) казне и награде. Дечаци би у проблематичним ситуацијама радије избегли да признају кривицу и претрпе последице. Девојчице, насупрот томе, рационалније проматрају проблем и траже ослонац у особи од ауторитета, па макар у том процесу и претрпеле казну. Смерница дечјих поступака је такође одобрење родитеља, а у случају неодобравања опредељују се за послушност. Указују тиме на страх при доношењу самосталних одлука без консултације и потврде родитеља, што је природно за њихов узраст.

Дечје теорије о свету. Као што се свакодневно срећемо са разним дечјим теоријама и овај пут смо наишли на бројне дечје теорије о свету, од којих ћемо навести само одабране:

1. *Жене са тридесет/четрдесет година не знају да се бране.* Без обзира на искуство и старосне године, различите опције модерног друштва које се односе на физичку и психолошку одбрану жене и мушкараца, став деце је да жене не знају да се боре.
2. *Жене се бране алајкама из кухиње.* Како смо већ поменули и објаснили, деца виде да је кухиња и чишћење одговорност жене и самим тим повезују је са посућем.

3. Уколико се принцеза не уда за оној којој су јој родитељи одобрили, неће се ни удаћи. Ова теорија отвара и потврђује многе стереотипе о улози жена у друштву, о којима смо већ говорили.
4. Срећни људи не раде ништа и одмарају. Ову теорију смо добили током разговора о срећном завршетку по одређене ликове.
5. Мушкарци су сасиоци и заштитници. Бројни дечји одговори и тумачења су нам указала на овакав став, самим тим и на теорију која подразумева такву поделу улога између жена и мушкараца. Подржавање пасивности принцезе потврђују овакву теорију, као и став поводом замене улога у бајци (када би принц био тај који спасава), која би природно допринела срећном крају.
6. Мушкарци су духовити, а жене емотивне. Традиционална подела улога, као и дечје очекивање од женске улоге да буде пуна праштања, разумевања и љубави, омогућава већу емотивност жена писаца, а мањак хумора. Међутим, то није случај у емотивном животу мушкарца. Судаћи по дечјим ставовима, мушкарци пишу занимљивије приче, које се одликују хумором и одступају од традиционалних бајки.

*

Чланак је заснован на мастер раду *Родна перспектива разумевања књижевних дела код предшколске деце – одјеци патријархата у савременом добу*, насталом под менторством проф. др Вишње Мићић, а одбрањеном 27. септембра 2022. године пред комисијом коју су чинили још и проф. др Софија Маричић и проф. др Владимир Вукомановић Растегорац.

Извори

1. Стефановић Караџић, В. (2017). Биберче. У: *Српске народне приповијестке*. Београд: Лагуна и Вукова задужбина.
2. Манџ, Р. (2008). *Princeza u papirnoj kesi*. Београд: Orfelin izdavaštvo.

Литература

1. Крњевић, Х. (1974). *Хасанаиница*. Сарајево: Народна књижевност.
2. *Лексикон образовних термина* (2014). Београд: Учитељски факултет.
3. Мићић, В. (2020). *Дејте чинилац и хронологија чиниња*. Београд: Учитељски факултет.
4. Ставретовић, М. (2022). *Родна перспектива разумевања књижевних дела код предшколске деце, одјеци патријархата у савременом добу* (мастер рад). Београд: Учитељски факултет.
5. Branković, M. (2018). *Rodna ravnopravnost u vrtiću*. Београд: Projekat „Play, Grow and Learn Together“.
6. Орачић, Г., К. Пјурковска Петровић, С. Шевкушић, С. Јоксимовић (1995). Улога породице у формирању вредности код девојака. *Психологија*, 28(3–4), 303–314.

7. Pejtmen, K. (2001). *Polni ugovor*. Beograd: Feministička 94.
8. Trebješanin, Ž. (2000). *Predstava o detetu u srpskoj kulturi*. Beograd: Jugoslovenski centar za prava deteta.
9. Vidanović, I. (2006). *Rečnik socijalnog rada*. Beograd: Udruženje stručnih radnika socijalne zaštite Srbije i Asocijacija centara za socijalni rad Srbije.

Marija N. Stavretović

Preschool Institution Čukarica, Belgrade

GENDER PERSPECTIVE OF UNDERSTANDING LITERARY TEXTS BY PRE-SCHOOL CHILDREN – ECHOES OF PATRIARCHY IN THE MODERN AGE

Abstract: In this study, we examined children's perspectives on gender equality. We presented two types of upbringing (patriarchal and modern) through literary works. Two contrasting literary works were read to the children on this topic: "Biberče," a Serbian folk fairy tale rooted in a patriarchal order, and "The Princess in the Paper Bag," an artistic fairy tale that problematizes certain stereotypical viewpoints from a feminist perspective. The works were read to the children at separate time intervals, followed by discussions. The results obtained led to the conclusion that children tend to create gender divisions in the roles of characters in literary works. They expect male characters to have more pride and honor than women, with women being expected to give more chances and forgiveness, while men are portrayed as stubborn and self-centered. Additionally, it was observed that men are inclined towards combat and heroism, while women tend to be passive. On the other hand, both boys and girls express fear of punishment equally. Boys remain silent and fight on their own to avoid punishment, while girls tell the truth and seek a savior in that regard. Also, of significance is that both girls and boys notice but do not qualify female passivity in family relationships and neglect in traditional literary works as a problem, and they primarily perceive the change in the position of women and men in modern fairy tales. Based on children's preferences for fairy tales, it can be argued that for them, a hero is someone who saves and fights for others.

Keywords: patriarchy, gender equality, stereotypes, traditional fairy tale, modern fairy tale

Рад њримљен: 30. 4. 2023. / Рад њрихваћен: 19. 6. 2023.